

Իջադ, առնելով այս գոյժը Վաստանում (Ոստանում), կը շտապի պաշարւածներին օգնութեան, տեղի կ'օւնենայ արիւնահեղ կռիւ, որ Արաբացոց ձեռքը կը մասնէ խլաթը եւ Հայաստանի վիճակը¹։

Առհասարակ հատուկոտոր եւ հակասող են մեր տեղեկութիւնները Արաբացոց առաջին արշաւանքի մասին ի Հայս. երեւոյթիս գլխաւոր պատճառն այն է, որ արաբական գրականութիւնն այն ժամանակ դեռ նոր կը ծնէր. հարկաւ է. դարի խառն ի խուռն անցքերի պատմութիւնն ըստ մեծ մասին հիմնւած պէտք է համարել բանաւոր աւանդութեանց վերայ։ Բայց արդէն Թ. դարից սկսած, երբ ընդարձակեցաւ խալիֆատը եւ Արաբացիք աւելի մօտ ծանօթացան իրանց հպատակ երկիրների հետ, մեր աղբիւրները աւելի առատ եւ կանոնաւոր կը հոսեն։ Ժամանակը ինքն ըստ ինքեան պէտք է պահանջ դնէր արաբական պատմագրերին՝ յիշատակել տպագայ սերունդների համար իսլամի հսկայական աճումն եւ նորա տարած յաղթանակն «անհաւատ», աղգերի վերայ. այս տեսակէտը նոցա գլխաւոր ղեկը կը հանդիսանայ, արտաքսելով նոցա երկերից այն ամէնը, ինչ որ օտարների ներքին պատմութեանն կը վերաբերի, թող թէ իսլամի փայլը նսեմացնող որ եւ է յիշատակ։ Նոքա սօլորաբար չեն յիշում Հայաստանի ոչ անցեալի, ոչ ներկայ քաղաքական դրութեան եւ ոչ նորա իշխանաց զիմադրութեան մասին, բայց ամենայն մանրամասնութեամբ կը նկարագրեն արաբացի զօրապետների ռազմական ճանապարհը, քաղաքներ նւաճելու եղանակը, խաղաղութեան պայմանները, նոցա կառավարչական գործունէութիւնն, ինչ ինչ օգտաւէտ ձեռնարկութիւնները եւ այլն։

Միւս կողմից մի շարք աշխարհագրեր մեզ բաւական մօտ կը ծանօթացրնեն է—Ը դ. Հայաս-

1 Geschichte der Eroberung von Mesopotamien und Armenien von Niebuhr. Hamburg 1847.